

- Anttila (toim.), *Kirjallisuus? Tutkimus?* Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 41. Helsinki: SKS.
- KARVONEN, PIRJO 1995: *Oppikirjateksti toimintana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 632. Helsinki: SKS.
- KARVONEN, PIRJO – KOSKELA, LASSE 1995: Mitä todella tapahtui? Kevään 1995 äidinkielen kokeen tavoitteita. – Anita Julin, Tellervo Luukkonen & Pertti Tiensuu (toim.), *Ylioppilasaineita 1995* s. 31–43. Helsinki: SKS ja ÄOL.
- KAUPPINEN, ANNELI 1983: Mihin suuntaan äidinkielen koetta voitaisiin kehittää? – *Virittäjä* 87 s. 434–439.
- LEHIKONEN, LAILA 2000: Uhkaako puhekieli kirjoitetun yleiskielen subjektin ja predikaatin kongruenssia? – *Virittäjä* 104 s. 246–260.
- LEINO, PENTTI 1992: Ylioppilasaineiden kielivirheet: Mistä ne kertovat? – Anita Julin, Kaija Parko, Pirkko Tiuraniemi & Sakari Viinamäki (toim.), *Ylioppilasaineita 1992* s. 170–188. Helsinki: SKS ja ÄOL.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI 2000: Kaikki tekevät virheitä. – Anita Julin, Sirpa Koski & Kirsti Lehtinen (toim.), *Ylioppilasaineita 2000*. Helsinki: SKS ja ÄOL.
- RAHTU, TOINI 1993: Ylioppilasaine ja paradigmot. – *Virittäjä* 97 s. 684–688.
- SINKO, PIRJO 1999: Miksi äidinkielen suoritusten pistemäärät muuttuvat lautakunnassa? – Anita Julin, Sirpa Koski & Kirsti Lehtinen (toim.), *Ylioppilasaineita 1999* s. 144–150. Helsinki: SKS ja ÄOL.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Ylioppilasaineita 2000*. Toim. Anita Julin, Sirpa Koski, Hilikka Lamberg & Kirsti Lehtinen. Helsinki: SKS ja ÄOL.
- ÄOL = Äidinkielen opettajain liitto.

YLIOPPILASAINIEN KIELIVIRHEET — LISÄÄNTYMÄÄN PÄIN?

Pari vuotta sitten ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen jaoksen puheenjohtaja Pentti Leino julkaisi Hiidenkivessä pienen kirjoituksen ja hätkähdyttävän graafisen esityksen (Leino 1998: 2). Leinon sanoma oli selvä: kolmena edellisvuonna, 1996, 1997 ja 1998, ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen arvosanat olivat romahdaneet. Vuonna 1995 kaksi ylintä arvosanaa sai kirjoittajista lähes 23 prosenttia, vuonna 1998 vain 18 prosenttia. Vuonna 1995 kokeessa hylättiin tai sai kaksi alinta arvosanaa vajaat 17 prosenttia kokelaista, vuonna 1998 heidän osuutensa oli lähes 22 prosenttia. Toisin sanoen ylimpien arvosanojen määrä oli vähentynyt viidenneksen, alimpien määrä kasvanut kolmanneksen.

Vuonna 1999 kehitys näytti tasaantu-

van, mutta vuoden 2000 kokeissa pudotus jatkui. Oltiin jo niin pitkällä, että ylioppilastutkintolautakunnan piti pudottaa yhdellä pisteellä sekä laudatur- että eximia-arvosanan alarajaa, jotta näiden arvosanojen yhteinen tavoiteltu parinkymmenen prosentin osuus saavutettiin. Nyt myös joukkoviestimet havahtuivat tilanteeseen, ja ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen tulosten lasku oli kevään uutinen. Helsingin Sanomat julkaisi asiasta pääkirjoituksen, joka päättyi voimakkaaseen vetoomukseen: »Niin kouluissa, kodeissa kuin koko yhteiskunnassakin täytyy oivaltaa, ettei äidinkieli ole vain yksi aine muiden joukossa. Oman kielen hyvä osaaminen ja kirjallisuuden tuntemus ovat keskeinen osa elämän hallintaan ja kyvykkyyteen kasvamis-

ta.» (S. A 4.) Kesän mittaan keskustelu hiljalleen jatkui.

Tarkastelen tässä yhtä ylioppilaskokelaisten kirjoitustaidon puolta, kirjakielen normien hallintaa.¹ Toini Rahtu (1993: 685) tähdentää, että ylioppilasaine arvostellaan kokonaisuutena eikä »kieli» ole hevin irrotettavissa »sisällöstä». Se on tietysti totta, myös sillä lailla, että kielivirheet yleensä vihjaavat myös sisällön tai jäsenyyksen ongelmista. Normien hallinta on kuitenkin suhteellisen tarkkarajainen ja sikäli tarkasteltavaksi antautuva osa äidinkielen koetta. Ja, kuten Rahtu (mts. 687) ironisoiden sanoo, oikeakielisyyssnormit ovat ehkä se ainoa asia, jonka hallitsevat kaikki opettajat ja sensorit laidasta laitaan, paradigmasta riippumatta.

Ylioppilaskokelaat tosiaan tekevät virheitä. Tässä muutama hajapoiminto syksyn 1999 aineista näytteeksi niillekin Virittäjän lukijoille, jotka eivät säännöllisesti seuraa koulun tapahtumia. Arvosanalyhene on esimerkkipirkkeen lopussa.

Tämän hetkinen tietokulttuuri ei ole enää pitkällä tähtäimellä kannattavaa. E

Ehkäpä *suurinpana* portaana on ihmisten oman asenteen muuttuminen tiedon *suhteen*. E

Rislakki lainaa tekstissään *Belgialaista* sanomalehteä. E

Tuskimpa vaan, mutta ainakin mainos huomattiin. M

Pudotessani veteen, *tähdet* karkaavat altani. M

Tätä *Guernica nimistä* maalausta pidetään yhtenä parhaista *sisällissota kuvauksista*. M

Olen samaa mieltä _ jos muurahaistiede ilmoittaisi _ että muurahaiset ovatkin *yhtäjärkeviä* kuin ihmiset _ niin kuinka voisinkin elää itseni kanssa tietäen _ että *ole* tappanut niitä monta. A

Tietokirjojen yhtenä *avain magneettina* toimii tieto. A

Hänen teoksessa pelkästään *käyttämät* mustan, harmaan ja valkoisen sävyt korostavat loistavasti kuoleman läheisyyttä. M

Mielestäni juuri näitä kykyjä käytänkin tätä aineistokirjoitusta *kirjoittaessa*. M

Kun sitten aloin murrosiän myötä pikkuhiljaa *aikuistumaan*, alkoi uskoni samalla *hiipumaan*. M

Kuten tiedetään, kaikki eivät ole niin sanottuja lukuihmisiä _ eli romaanin lukeminen alusta loppuun asti voi kestää vuosia _ ja sinä aikana on jo unohnut _ mitä kirjan alussa on tapahtunut. A

Tilalle *on* kuitenkin *tulleet* monet kuvat *elämöittämään* ja täydentämään asia-*täyteisiä tekstejä*. A

Sitten hän osasi täydellisesti *viestittämään* _ kuinka raaka ja kuinka tunnoton maailma voi *olla, vaikka* tämä novelli ei ollut totta, *mutta kuitenkin* _ kuinka moni ihminen tuntee ja lukee tämän ja huomaa olevansa *poika* *novellissa*. A

Normirikkeitä on kaikkiin arvosanaluokkiin kuuluvilla kirjoittajilla, sitä enemmän, mitä huonompi arvosana. Varsinkin jälkimmäinen toteamus on odotuksenmukainen, lähes itsestäänselvyys.

MUUTOKSEN SUUNTA

Ajassa mahdollisesti etenevän muutoksen jäljille on hankala päästä. Toistaiseksi ai-

¹ Kirjoituksen perustana on ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen sensoreiden kokouksessa 21.11.1999 pitämäni alustus. Kirjoitukseni yksi versio on julkaistu toisaalla (Lyytikäinen 2000). Kiitän kaikkia esitystäni eri vaiheissa kommentoineita yhteistyöstä.

heesta on valmistunut muutama selvitys. Salme Aejmelaeus on tutkinut vuosien 1956 ja 1957 (Aejmelaeus 1959) sekä vuoden 1970 ylioppilasaineiden kielivirheitä (Aej-

melaeus 1972). Taulukkoon 1 olen laskenut Aejmelaeuksen otosten virheiden keskimäärän ainetta kohti.

Vuosi	1956	1957	1970
Virhettä/aine	8,9	10,8	10,8

Taulukko 1. Ylioppilasaineiden virheiden määrä ainetta kohti erinä vuosina Aejmelaeuksen (1959: 95, 1972: 52) mukaan.

Aejmelaeuksen otoksessa on 1 505 ainetta vuodelta 1956 ja 1 596 ainetta vuodelta 1957 sekä 883 ainetta vuodelta 1970. Otos on koottu tasaisesti ympäri maata. Puollessatoista vuosikymmenessä ei ihmeempää muutosta virheiden määrässä näyttäisi tapahtuneen.

Asiaan vaikuttaa toki se, miten virhe määritellään. Aejmelaeus on hyväksynyt virheiksi ne, jotka opettajat ja tarkastajat ovat virheiksi merkinneet. Hän ei ole ruvennut tutkimaan merkintöjen oikeisuutta eikä liioin etsimään mahdollisesti merkitsemättä jääneitä virheitä. Tarkastajien kesken saattaa olla eroja merkitsemiskäytännöissä. Toisaalta tarkastajien joukko on pysynyt melko yhtenäisenä, joten näinkin suuren otoksen antamaan yleiskuvaan ja sen muutokseen voi kohtalaisen hyvin luottaa.

Airi Pehkonen on tutkinut Aejmelaeuksen virheluokitusta noudattaen yhden koulun ylioppilasaineitten virheitä vuodelta 1985. Hänen aineistonaan on 117 kirjoitelmää. Niissä on virheitä ainetta kohti peräti 30,3 (Pehkonen 1993: 62). Määrä on tavattoman suuri verrattuna Aejmelaeuksen tuloksiin. Tulosten vertailtavuutta vähentää otosten koko ja koostamistapa: Pehkosen otos on pieni ja tarkasteltavana oleva koulu menestyi koko maan tuloksia jonkin verran huonommin. Lisäksi Pehkonen on ottanut mukaan itse havaitsemiaan, aiempien lukijoiden merkitsemättä jättämiä virheitä (Pehkonen 1993: 5).

Kirsi Hietanoro-Backman on tutkinut kahdeksan koulun vuonna 1972 ja vuonna 1996 kirjoitettujen äidinkielen ylioppilasaineitten kielivirheitä. Tarkasteluun on kummaltakin vuodelta valittu samat koulut, ja vuoden 1996 otosta on rajattu niin, että kummankin vuoden kokelasmäärät ovat suurin piirtein yhtä suuret. Vuoden 1972 aineita on 191, ja vuodelta 1996 niitä on 203. (Hietanoro-Backman 1997: 5.)

Taulukkoon 2 (s. 602) olen koonnut Hietanoro-Backmanin eräitä tuloksia.

Taulukko ei sisällä kaikkia Hietanoro-Backmanin käsittelemiä virhetyyppejä, ainoastaan eräät yleisimmät. Kuten näkyy, virheitten kokonaismäärä on neljännesvuosisadassa yli kaksinkertaistunut. Pilkkuvirheitten määrä on yli kolminkertaistunut, kansallisuudennimien isolla alkukirjaimella kirjoittaminen seitsenkertaistunut (tosin tapausten absoluuttinen määrä on aineistossa pieni).

Olen laskenut Hietanoro-Backmanin aineistosta myös virheiden kokonaismäärät ainetta kohti. Ne ovat huomattavasti pienemmät kuin Aejmelaeuksen tai Pehkosen tuloksissa. Aineiston sisäinen kehitys on toki selvä.

Hietanoro-Backmanin tuloksiin vaikuttavat jotkin satunnaistekijät, mutta en pidä niiden merkitystä suurena. Aejmelaeuksen tapaan Hietanoro-Backman on hyväksynyt virheiksi opettajien ja sensoreiden virheiksi merkitsemät ilmiöt sellaisinaan rupea-

Vuosi	1972	1996
Virheitä yhteensä	800	1 804
--	--	--
– yhdyssanavirheitä	94	233
– pilkkuvirheitä	285	961
– alkukirjainvirheitä	34	76
– näistä kansallisuudennimiä	2	15
– kongruenssivirheitä	51	123
Virheitä yhteensä / aine	4,2	8,9

Taulukko 2. Ylioppilasaineiden kielivirheiden määrä eräissä kouluissa vuosina 1972 ja 1996 Hietanoro-Backmanin (1997: 11, 26, 48, 59, 64) mukaan.

matta analysoimaan niitä uudelleen. Joitakin virheitä on siis saattanut jäädä peittoon ja toisaalta joitakin korrekkeja tapauksia on saatettu merkitä virheeksi. Näinkin isossa otoksessa tällaisten tapausten vaikutus lopputulokseen on olematon. Myös virheen käsite on vuosikymmenten mittaan saattanut vaihdella. Hietanoro-Backman (1997: 22) kiinnittää itse huomiota siihen seikkaan, että toistoa on vähitellen lakattu pitämästä virheenä ja sitä koskevat merkinnät ovat huomattavan vähäisiä vuoden 1996 aineistossa.

Ylioppilasaineitten eri virhetyyppien esiintymistiheydestä ei ole kattavaa selvitystä. On tyydyttävä hajatietoihin. Tarkastelen kongruenssivirheistä saatuja tuloksia.

Laila Lehikoinen on tarkastellut 689 aineen otoksen pohjalta perusteellisesti subjektin ja predikaatin kongruenssia. Hänen aineistonsa on keväältä 1999. Se käsittää yhteensä 8 654 predikaattia, joista 598 eli kaikkiaan 7 prosenttia ei kongruoi monikollisen subjektiausekkeen kanssa (Lehikoinen 2000: 247). Tuohon seitsemään prosenttiin sisältyvät kaikki inkongruenssitapaukset, siis myös kirjakielen normin mukaiset. Kuten Lehikoinen tähdentää, rajatapauksissa hyväksyttävyyttä ei ole helppo tunnistaa ja normi horjuu idiolekteittain. Itselläni merkkauseksi saattaisi heilahtaa jo

seuraavanlaisen, korrektein eksistentiaalilauseen kohdalla:

-- elämän kulun kuvaan *kuuluu* myös *koettelemukset*. (Lehikoinen mts. 250.)

Kaikkiaan Lehikoinen (mts. 258) on löytänyt aineistostaan runsaat 200 selvästi norminvastaista inkongruenssitapausta; tämä on vajaat 2,5 prosenttia koko aineiston predikaateista.

Onko 2,5 prosenttia virheellisiä muotoja vähän vai paljon? Vastaus riippuu näkökulmasta. Virheitä ei pitäisi tehdä, sikäli 2,5 prosenttia on paljon. Mutta kun ottaa huomioon virheen laadun ja sen, että 8 654 predikaatin joukosta 4,5 prosenttia on sellaisia, joissa inkongruenssi on norminmukainen ilmiö, virheiden määrä on siedettävä. Tuo 4,5 prosentin joukko antaa selvän mallin varsinkin tottumattomille kirjoittajille. Lehikoinen kirjoittaa (mts. 259): »Vaikka viime vuosituhanen lopun ylioppilaskokelaat aineissaan rikkovatkin yleiskielen monikon 3. persoonan verbikongruenssin sääntöjä, on rikkomuksia mielestäni niin vähän, että niiden perusteella [kirjakielen] kongruenssia ei voi pitää edes uhanalaisena.»

Pehkosen viidentoista vuoden takaisessa aineistossa nimenomaan kongruenssivir-

▷

heitä on vielä vähemmän, tarkalleen laskien 64 (Pehkonen 1993: 27) eli ainetta kohti 0,5. Relevanttien predikaattien kokonaismäärästä Pehkonen ei esitä tietoja, joten Lehikoisen 2,5 prosentin virhefrekvenssiin vertautuvaa suhdelukua ei voi laskea.

Myös Merja Holpainen-Myllymäki on tarkastellut ylioppilasaineiden kongruenssivirheitä aineistonaan Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen ylioppilasainekorpus, joka käsittää 398 eri puolilta maata koottua ainetta vuodelta 1994. Kongruenssivirheitä löytyi 171 (Holpainen-Myllymä-

ki 1998: 65). Predikaattien lukumäärästä ei ole tietoa.

Taulukkoon 3 olen koonnut ainetta kohti lasketun kongruenssivirheiden määrän eri vuosilta Hietanoro-Backmanin, Pehkosen, Holpainen-Myllymäen ja Lehikoisen aineistoista. Muistutan vielä otosten keskinäisestä hajakoosteisuudesta. Vuosien 1972 ja 1996 tulokset ovat selvimmän vertailukelpoiset keskenään. Kaikkien muiden vuosien kuin vuoden 1985 tulokset perustuvat usean paikkakunnan koulujen tarkasteluun.

Vuosi	1972	1985	1994	1996	1999
Kongruenssivirheitä / aine	0,3	0,5	0,5	0,6	0,3

Taulukko 3. Ylioppilasaineiden kongruenssivirheiden määrät ainetta kohti eräinä vuosina.

VIRHEET JA ARVOSANAT

Ylioppilasaine on tekstikokonaisuus, joka myös arvostellaan kokonaisuutena. On siksi varottava ykskantaan sanomasta, että yksittäinen aine saa sitä paremman arvosanan, mitä virheettömämpi se on, tai päinvastoin. Isoissa aineistoissa näyttää silti arvosanoilla ja virhemäärillä olevan — ymmärrettävästi — selvä yhteys.

Kirsi Hietanoro-Backman on edellä mainitussa tutkimuksessaan tarkastellut jonkin verran myös tätä kielivirheen ja arvosanan yhteyttä (Hietanoro-Backman 1997: 70–85). Mitä enemmän virheitä, sen huonompi arvosana, voisi hänen tarkastelunsa kiteyttää. Eräät virhetyypit vain ovat niin yleisiä, että ne ovat jo menettäneet erotelukykynsä, niitä tekevät »kaikki».

Pistemäärä	1972	1996
90–99	18	40
80–89	23	37
70–79	52	53
60–69	27	70
50–59	44	100
40–49	44	100

Taulukko 4. Yhdyssanavirheitä tehneiden prosenttiosuus eri pistemääräluokissa vuosina 1972 ja 1996 Hietanoro-Backmanin (1997: 74) mukaan.

Taulukosta 4 näkyy, että vuonna 1972 hiukan vajaa puolet kahdesta alimmasta

pistemääräluokasta oli tehnyt yhdyssanavirheen; vuonna 1996 näissä luokissa yhdys-

sanavirheitä oli kirjaimellisesti kaikilla, 100 prosentilla. Vuonna 1972 ylimpiä arvosanoja saaneista noin viidesosalla oli yhdys-

navirhe, vuonna 1996 kahdella viidesosalla.

Samaan tapaan ovat vyöryneet pilkkuvirheet, kuten taulukko 5 osoittaa. Vuonna

Pistemäärä	1972	1996
90–99	55	70
80–89	64	87
70–79	63	93
60–69	69	96
50–59	80	100
40–49	78	100

Taulukko 5. Pilkkuvirheitä tehneiden prosenttiosuus eri pistemääräluokissa vuosina 1972 ja 1996 Hietanoro-Backmanin (1997: 79) mukaan.

1972 pilkkuvirheitä oli alimmissa pistemääräluokissa noin 80 prosentilla, vuonna 1996 sadalla. Ylimpien arvosanojen saajista pilkkuvirheitä oli vuonna 1972 noin 60 prosentilla, vuonna 1996 noin 80 prosentilla.

Laila Lehikoinen on eritellyt aineistostaan selvimmin norminvastaisten tapausten (monikkosubjekti ja suora sanajärjestys mutta silti inkongruenssi: – – kaupungissa on aina kiire ja *työt painaa* päälle) arvosaanjakauman. Arvosanan i, a tai b saaneiden papereista on peräisin 58 % tapauksista, cl:n saaneilta 34 % ja m:n saaneilta 8 %. Ylimpiä arvosanoja saaneilla tätä virhetyyppiä ei ole lainkaan (Lehikoinen 2000: 259). Samansuuntaiset ovat Holpainen-Myllymäen havainnot: kolmen alimman arvosanan saajien osuus kaikista virheistä on 58 %, cl:n kirjoittajat ovat tehneet virheistä 24 % ja m:n kirjoittajat 8 %. Ylimpien arvosanojen, e:n ja l:n, saajat ovat tehneet virheistä yhteensä 10 % (Holpainen-Myllymäki 1998: 65). Holpainen-Myllymäen aineistossa ovat edusteilla kaikki virheelliset inkongruenssimuodot, muutkin kuin *työt painaa* -tyypiset.

Tiivistän tähän mennessä esittämäni. Ylioppilaskokelaitten kielivirheiden lisääntymisestä on saatu hiukan ristiriitaista tietoa. Puolessatoista vuosikymmenessä vuo-

teen 1970 mennessä virheiden kokonaismäärä on kasvanut hyvin maltillisesti tai ei ole kasvanut lainkaan (ks. s. 604). Toisaalta neljännesvuosisadassa vuoteen 1996 mennessä kokelaitten virhemäärä on kaksinkertaistunut (ks. s. 605). Yksi virhetyyppi, subjektin ja predikaatin virheellinen inkongruenssi, näyttää parin viime vuosikymmenen aikana lisääntyvän tai vähenevän aineistoa myöten (ks. s. 606). Kaikki käsitellyt tutkimukset osoittavat yhtäpitävästi, että ylioppilasaineen kielivirheiden määrä ja arvosaana korreloivat negatiivisesti.

Ajassa etenevää muutosta kuvaavat järjestelmällisesti Aejmelaeus 1959 ja Aejmelaeus 1972 sekä Hietanoro-Backman 1997. Aejmelaeuksen aineisto on suurempi, mutta muuten ehkä alttiimpi satunnaismuutoksille, koska tutkimuksen kohteina eivät ole koko ajan samat koulut. Hietanoro-Backmanin aineisto on tässä suhteessa vakaampi. Seuruututkimusta olisi syytä pitää yllä, mutta jo Hietanoro-Backmanin näytön perusteella voi vakuuttua siitä, että ylioppilaskokelaitten kielivirheet ovat parin viime vuosikymmenen aikana lisääntyneet.

Kielivirheiden lisääntyminen on oikeastaan odotuksenmukainen ilmiö, kun otetaan huomioon ylioppilasmäärien kasvu. Lahjakuus ja ahkeruus vaihtelevat kymme-

nientuhansien kokoisessa joukossa suures-
ti. Vuonna 1949 ylioppilaitten osuus verrat-
tuna 19-vuotiaiden määrään oli 5 prosent-
tia, vuonna 1960 9 prosenttia ja vuonna
1970 jo 21 prosenttia (Aejmelaeus 1972:
13). Vuonna 1980 tuo tunnusluku oli 38
prosenttia, vuonna 1990 45 prosenttia ja
vuonna 1999 peräti 53 prosenttia; ylioppi-
lastutkinnon suoritti tuona vuonna 34 276
kokelasta (Tilastokeskus 2000a ja 2000b).
Selvästi yli puolet ikäluokasta suorittaa
nykyisin ylioppilastutkinnon.

VIRHEHIERARKIAA RAKENTAMAAN?

Ylioppilastutkintolautakunta on tietoinen
siitä, että ylioppilaskokelaitten kielenkäy-
tössä on vakavia puutteita. Mitä se aikoo
tehdä? YTL:n ainoa työkalu vaikuttamaan
pyrittäessä on arvottaminen. Pitäisikö kie-
liverheiden painoarvoa nostaa?

YTL:n vaatimukset ovat selvät. Koke-
laalta edellytetään muun muassa moitte-
tonta oikeinkirjoitusta ja kirjallisen esityk-
sen vaatimien merkintätapojen hallintaa.
Laudaturin arvoisen suorituksen kieli osoit-
taa terävää havainnoimisen ja sanottavan
muotoilemisen kykyä; se on tuoretta ja vi-
vahteikasta, ja se voi olla myös persoonal-
lista. Kuvakieli on onnistunutta, ei kliseis-
tä. Lause- ja virkerakenteet ovat sujuvia ja
rytmittävät tehokkaasti tekstiä. Kokonai-
suus on virheetön; mahdolliset oikeinkirjoit-
usrikkeet ovat satunnaisia lipsahduksia.
Hylättävästä suorituksesta taas todetaan,
että siinä on monentyyppisiä pahojakin vir-
heitä ja kielenvastaisuuksia. Tekstistä näkyy
kauttaaltaan harjaantumattomuus kirjalli-
seen ilmaisuun. Virkkeenmuodostuksessa
on vakavia puutteita, ja ilmaisu voi aiheut-
taa vääринymmärryksiä tai tulkintavaikeuk-
sia. (Julin ym. (toim.) 2000: 214–220).

Ylioppilasaineen arvostelussa virheillä
on merkitystä, mutta jokainen aine on oma

ainutkertainen kokonaisuutensa. Kokonais-
ansiot määräävät lopullisen arvosanan.
YTL:n äidinkielen jaoksen jäsen Ingegerd
Nyström toteaa, että kielenkäyttö ratkaisee
usein silloin, kun aine taiteilee kahden ar-
vosanan rajamailla. Karkeina kielivirheinä
pidetään kielenvastaisuuksia, sellaisia vir-
heitä, jotka loukkaavat kielisysteemin pe-
rusrakenteita. Ne osoittavat kielitajun vaka-
vaa puutetta (Nyström 2000: 12).

Pitäisikö siis YTL:n arvostelussaan
puuttua tarkemmin kielivirheisiin? Ja pitäi-
sikö opettajia ja oppilaita varten laatia kie-
liverheiden hierarkkinen luettelo karkeim-
masta lievimpään? Tällaista luetteloa ovat
opettajat silloin tällöin toivoneet (ks. esim.
Parviainen 1985: 11). Opettajan työtä hel-
pottaisi, kun hän voisi oppilailleen kertoa,
mitkä oikeakielisyyskäytännöt olisi ehdot-
tomasti hallittava mihinkin arvosanaan pää-
semiseksi.

Virnehierarkian laatiminen tuntuu uska-
liaalta toiveelta. Kerran tehtynä luettelo
kivettyisi paikoilleen ikiaikaiseksi laintau-
luksi. Kuka tai ketkä sen laatisivat, kenen
kielitieto ja -taju ratkaisisivat kunkin virhe-
tyypin karkeusasteen? Selvistä tapauksista,
kuten kielenvastaisuuksista, olisi helppo
päästä yksimielisyyteen, mutta sen jälkeen
kenttä on avoin. Otanpa esimerkin: miten
suhtautua kansallisuudennimien kirjoitta-
miseen isolla alkukirjaimella? Sehän on
hyvin pieni ortografinen rike. Toisaalta
omasta mielestäni se tuntuu viestivän jos-
tain perusuonteisesta tietämättömyydestä
tai piittaamattomuudesta; se voi olla vierai-
den kielten vaikutusta, siis lähes kielenvas-
taisuuden luokkaa.

Toinen esimerkki: YTL:n äidinkielen
jaoksen puheenjohtaja Pentti Leino pitää
alkaa tekemään -tyyppivirhettä bagatellina,
kirjakielen keinotekoisena knoppina, joka
ennen pitkää kelpuutetaan *alkaa tehdä* -tyy-
pin tasavertaiseksi vaihtoehdoksi (Leino
1992: 170). Kuitenkin tämä on se virhe-

tyyppi, jonka lähes kaikki koulusta oppivat muistamaan, ja myös se, jonka harvoin pu-nakynään tarttuva opettajakin varmasti vir-heeksi merkitsee. Se on ikään kuin kaikkien kielivirheiden symboli, jonka jokainen maallikkokin tunnistaa — ja on olevinaan sille vihainen. Sen kohtelusta ei ole aivan helppo päästä yksimielisyyteen. ■

ERKKI LYYTIKÄINEN

Suomen kielen laitos,

PL 49,

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *erkki.lyytikainen@helsinki.fi*

LÄHTEET

AEJMELAEUS, SALME 1959: *Ylioppilasaineiden arvosteluperusteista ja eritasoisten aineiden ominaisuuksista*. Lisen-siaatintyö. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.²

— 1972: *Ylioppilasaineiden virheistä. Kevään 1970 aineiden tarkastelua*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 20. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.

Helsingin Sanomat 30.5.2000: Äidinkieli on perusta sivistykselle ja oppimiselle.

HIETANORO-BACKMAN, KIRSI 1997: *Virheitä sakotetaan: vuosien 1972 ja 1996 ylioppilasaineiden kielivirheiden vertailua*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HOLPAINEN-MYLLYMÄKI, MERJA 1998: *Polii-sit vie miehet sairaalaan. Ylioppilasaineiden subjektin ja predikaatin kongruenssi*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

JULIN, ANITA – KOSKI, SIRPA – LAMBERG,

HILKKA – LEHTINEN, KIRSTI (toim.) 2000: *Ylioppilasaineita 2000*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Äidinkielen opettajain liitto.

JULIN, ANITA – PARKO, KAIJA – TIURANIEMI, PIRKKO – VIINAMÄKI, SAKARI (toim.) 1992: *Ylioppilasaineita 1992*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Äidinkielen opettajain liitto.

LEHIKONEN, LAILA 2000: Uhkaako puhekieli kirjoitetun yleiskielen subjektin ja predikaatin kongruenssia? – *Virittäjä* 104 s. 246–260.

LEINO, PENTTI 1992: Ylioppilasaineitten kielivirheet: Mistä ne kertovat? – *Julin ym. (toim.) 1992* s. 170–188.

— 1998: Peruskoulutuksen katonäkymät. – *Hiidenkivi* 5 s. 2.

LYYTIKÄINEN, ERKKI 2000: Kaikki tekevät virheitä. – *Julin ym. (toim.) 2000* s. 127–134.

NYSTRÖM, INGEGERD 2000: Censorn och uppsatsen. En diskussion kring bedömningen av modersmålsuppsatserna i studentexamen. – *Språkbruk* 1 s. 10–12.

PARVIAINEN, MARJA 1985: Mikä kirjakielen normien opettamisessa on vaikeaa? – *Kielikello* 1 s. 9–12.

PEHKONEN, AIRI 1993: *Ylioppilasaineiden kieli- ja tyylivirheiden tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

RAHTU, TOINI 1993: Ylioppilasaine ja paradigmat. – *Virittäjä* 97 s. 684–688.

Tilastokeskus 2000a: *Ylioppilastutkinnot 1910–1999*. Helsinki.

Tilastokeskus 2000b: *19-vuotiaitten määrä*. Helsinki.

Ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen yleisohjeita. – *Julin ym. (toim.) 2000* s. 214–220.

² Työhön näkyy viitattavan myös käyttäen vuotta 1960. Kansilehdelle on lyijykynällä merkitty vuosi 1959, ja täksi vuodeksi työ on myös liitetty Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan kirjaston rekisteriin.